

4.2. Антикоруptionният потенциал на третия сектор

Емил Ценков

План

1. Държава и гражданско общество
2. Как гражданското общество противодейства на корупцията
3. Обекти на гражданското противодействие на корупцията
4. Цели на антикорупционната дейност на третия сектор
5. Видове антикорупционни дейности
6. Проблеми и предизвикателства пред гражданските организации
7. Пример за гражданска антикорупционна инициатива: *Коалиция 2000*

1. Държава и гражданско общество

Третият сектор е най-близо до социалния идеал за освободено от корупцията общество. Затова е напълно естествено, че именно гражданското общество със своите структури, активисти и авторитет е движещата сила в борбата за ограничаване и овладяване на корупционните практики. Горната аксиома може да се изрази и по друг начин: властовият ресурс, който е необходимото условие за корупционен натиск, е разпределен предимно в публичния сектор, т.е. в управленско-административните институции на държавата, и в частност там, където се преплитат публични и частни интереси. Това означава, че гражданските институции са сравнително по-малко засегнати от корупционните практики като вътрешносекторен проблем.

Неправилно би било обаче да се твърди, че корупцията е присъща само и единствено на публичния сектор, както и че единствено гражданското общество и неговите организации са субекти на антикорупционната дейност. По принцип гражданските институции подобно и на бизнес организациите са едновременно обект и субект на корупционни практики. И все пак масовата или бюрократичната корупция е най-характерна за дейността на публичната администрация.

Дефиницията на корупцията като злоупотреба с власт за лично или групово облагодетелстване предполага съществуването на условия за неравнопоставеност между двете страни на публично-частните отношения. В недемократичните общества властовият ресурс и/или чиновническата дискреция често се превръщат в източник за незаконно облагодетелстване на съответния функционер/бюрократ за сметка на гражданите. По силата на недемократични традиции и практики подобни действия се легитимират чрез отъждествяване в публичните представи на политическата/бюрократичната власт с икономическите облаги. Подобна логика идва направо от средновековието, когато публични длъжности са били разпродавани и са имали ценова равностойност в зависимост от облагите, които ще донесат на притежателите им.

Обратно, общественият договор в модерните развити демокрации се гради на убеждението, че отделният гражданин в качеството си на данъкоплатец издържа със свои средства държавната/местната администрация, която на свой ред е длъжна да го обслужва качествено и да защитава неговите права и интереси. Разбира се, това правило не изключва злоупотреби от отделни политически функционери или държавни служители

дори и във високоразвитите демокрации. Нещо повече, развитите демократични общества притежават и действена система на граждански контрол, чрез която до голяма степен се ограничават тенденциите към бюрократизация на управленско-административната система и чиновническата дискреция. Вместо удобната (а за някои и доходна) дискретност, държавните и общинските служители са принудени да изнасят на показ своята дейност, превръщайки я в прозрачна и публична в прекия смисъл на думата. Оттук идва и свързването на демокрацията с прозрачността.

Проблемът се поставя с голяма острота в обществата в преход, каквото е и българското. Раздържавяването на едно изцяло одържавено или етатизирано общество е свързано с общата криза на легитимността и новото дефиниране на „правилата на играта“. В най-ниската точка на кризата не само бившата комунистическа партия-държава е свалена от своя пиедестал, но под въпрос е поставена лоялността на гражданите към държавата и съществуващите закони. Обратната страна на медала е, че в подобна ситуация и „обществените служители“, т. е. държавните чиновници, бързо забравят своя дълг и превръщат служебното си положение и функции в неизчерпаем източник за собствено обогатяване за сметка на държавата.

Специфична сфера на раздържавяването, която създава особено благодатни условия за корупция, е процесът на генериране на частния бизнес в преходните общества. В този процес се наблюдават системно повтарящи се злоупотреби/ престъпления както от страна на частните предприемачи, така и на държавни служители, които използват своите позиции за незаконно облагодетелстване. Най-общо причините за разширяване на корупционните практики в преходния период се коренят в съчетанието между либерализацията на общественоекономическите отношения и отсъствието на необходимата за това съвременна законова база. В резултат възниква широк спектър от дейности, организации и взаимоотношения, които спадат към т. нар. неформална или сива икономика.

В България например явлението „кредитни милионери“ показва до каква степен държавната банкова система може да се превърне в източник за незаконно обогатяване не само на ползвателите на неправомерно отпусканите кредити, т. нар. „кредитни милионери“, но и на съответните ръководители на държавни банки, извършващи подобни услуги. Става дума за отпускане на кредити от държавни банки, за които е ясно, че никога няма да бъдат върнати.

От друга страна, т. нар. „финансови пирамиди“ са характерен пример за злоупотреби в рамките на частния сектор, които обаче са възможни и благодарение на бездействието на съответните държавни органи. В Албания бунтовете, последвали рухването на много „финансови пирамиди“ в средата на 90-те години, доведоха до обща политическа криза и до падането на правителството.

2. Как гражданското общество противодейства на корупцията

Преодоляването на държавната опека върху обществото наред с възникването на частен сектор в икономиката предполагат и формирането на независим „граждански сектор“, т.е. неправителствени организации, които си поставят като основна цел защитата на интересите на гражданското общество, а в по-общ план и ценностите на съвременната демокрация. В България неправителственият сектор възникна юридически и е в процес

на профилиране на своите интереси, сфери на дейност и форми на взаимодействие с другите два сектора. Незавършеният процес на утвърждаването на този сектор като един от стълбовете на правовата държава и демократичното ѝ устройство е предпоставка и за някои негативни тенденции в самата общност на неправителствените организации, което на свой ред вреди на обществената ѝ репутация.

Въпреки тези трудности, през последните години неправителствените организации извършиха много в посока на своята професионализация и повишаване на социалната си роля. След първоначалния етап на стихийно самовъзникване, а след това и на роене на неправителствените организации, се наблюдават процеси на вътрешно структуриране и формиране на трайни интереси и взаимоотношения в рамките на третия сектор. Ясно се открояват преди всичко три типа неправителствени организации: организации от типа “аналитични центрове”, които формулират проекти за публичната политика; благотворителни организации и организации, които допълват все по-успешно системата на публичните услуги.

Кои са гражданските субекти в антикорупционната дейност?

Както самото гражданско общество е съвкупност от институции, индивиди и техните действия, така и антикорупционната дейност, упражнявана от неправителствените организации, има редица субекти. Това са:

- **Отделни граждани**, които защитават своите интереси и по този начин: а) разобличават и б) способстват за налагането на законни санкции спрямо корумпирани личности. Някои от тези граждани целенасочено превръщат личната си борба срещу конкретен корупционен акт в публична кауза.
- **Неправителствени организации**, чиято идеална цел съвпада със защитата на интересите на обществото в противоборството срещу корупцията.
- **Коалиционни структури и движения** на неправителствени организации с антикорупционна цел. Формации от този тип представляват опит за мобилизиране, постоянно поддържане и координиране на отделните усилия на неправителствени организации в това поприще.
- **Международни инициативи** на гражданското общество. През 90-те години се множат инициативите на международни организации, национални, държавни институции и структури на гражданското общество за противодействие на корупцията. Възникна и специализирана международна антикорупционна структура - Транспаренси интернешънъл, чийто български клон се нарича “Прозрачност без граници”.

3. Обекти на гражданското противодействие на корупцията

Гражданското общество насочва антикорупционните си инициативи към разобличаването на носителите на корупцията:

- **Корумпираните индивиди**

В по-голямата част от своите проявления корупцията е индивидуален престъпен акт. Той има конкретен извършител, а самото престъпление има формата на подкуп или друга

незаконна облага за съответния индивид. Колкото по-високо в йерархията на държавата (публичния сектор) или на обществото като цяло се намира корумпираният индивид, толкова по-опасна е неговата престъпна дейност и толкова по-голяма е вероятността той да бъде част от корупционна мрежа. В подобни случаи винаги конкретното престъпление има повишена социална значимост и следователно трябва да е обект на противодействие от страна на гражданското общество.

• **Корупционните мрежи**

Става дума за конкретни групи от корумпирани индивиди, които използват своята социална позиция (длъжност, влияние, връзки) за взаимно незаконно обогатяване в ущърб на другите граждани.

Корупционните мрежи могат да бъдат изградени в рамките на едно учреждение или да свързват представители на различни организации и структури. Например корупционна мрежа от типа „кредитни милионери“ включва държавни служители (в съответните банки), представители на частни финансови институции (посредници в транзакцията) и частни предприемачи (ползватели на кредитите).

• **Механизми, регламенти и практики с висок корупционен риск**

За разлика от корупционните мрежи, които са неформални структури, редица бюрократични звена, процедури и бюрократични функции в рамките на публичния сектор се превръщат поради своята непрозрачност и чиновнически монопол/ дискреция в зони на корупционен риск. Всъщност това са зони извън гражданския контрол, които сами генерират или са благодатна почва за корупционни действия.

Например чиновническата дискреция върху процеса на предоставяне на разрешителни и лицензии за упражняване на определени видове стопанска дейност често се използва от съответните чиновници за незаконно обогатяване чрез вземане на подкупи.

• **Политическата класа**

Политическите партии, техни лидери и дейци се превръщат в обект на гражданско лобиране, натиск или противодействие с оглед прокарването на определени закони и други актове с антикорупционна насока (или за блокиране на законодателни актове, които противоречат на обществен интерес и ограничават гражданския контрол и публичност на администрацията). В този смисъл лобистките усилия на гражданското общество се насочват предимно към управляващата политическа сила, нейното парламентарно мнозинство и изпълнителната власт.

• **Бизнес-общността и неправителственият сектор**

Част от корупционните практики се извършват в рамките на тези два сектора, поради което също стават обект на гражданската антикорупционна дейност. В случая с третия сектор става дума за саморегулиране и самоконтрол в рамките на неправителствените организации. Най-важната цел на антикорупционната дейност и в двата сектора е налагането на модерни стандарти на поведение и професионализъм, които да ограничат до минимум злоупотребите.

- **Обществото като цяло**

Важна част от антикорупционната дейност са усилията за преодоляване на съществуващата обществена пасивност или дори открито толериране на корупционните практики и за формиране на активна гражданска позиция против тях.

4. Цели на антикорупционната дейност на третия сектор

Противодействието на корупцията се превръща в социално значим акт, когато се упражнява не само в защита на интересите на отделния индивид, но и на цялото общество. От друга страна, индивидуалната борба срещу конкретен корупционен натиск/акт има граждански отзвук и значение, което надхвърля отделния интерес, т. е. тя е част от усилията на гражданското общество. Затова използването на законните средства за защита срещу корупция от страна на отделните индивиди трябва всячески да се насърчава. Това е особено важно в общество като българското, в което често гражданите съзнателно - тъй като не вярват в правосъдието или пък се страхуват - или поради незнание, не търсят правата си по съдебен път.

Организирането на антикорупционна дейност в рамките на цялото общество обаче предполага ясно дефиниране на целите, видовете дейност, организационната структура/инструментариума и формите на реализация.

Целите на антикорупционната гражданска дейност не бива да се дефинират максималистично - корупция е имало и вероятно ще има и в бъдеще, така че е нереалистично например да се постулира като цел изкореняването ѝ. Осъществима е следната цел в рамките на България: ограничаване на корупцията до равнища, които се смятат за допустими за развитите демокрации. Подобна цел предполага наличието на правно-институционална среда, която да създава прозрачност и публичност във всички сфери на обществения живот и да предвижда строги санкции срещу извършителите на корупционни сделки. От друга страна, ограничаването и поставянето под контрол на корупцията предполагат гражданска нетърпимост спрямо това явление, както и съществуването на независими контролиращи институции и правозащитни организации. Следователно антикорупционните усилия на гражданското общество за постигането на тази цел се насочват в редица направления на гражданска активност.

5. Видове антикорупционни дейности

Какви са видовете дейности на неправителствените организации срещу корупцията?

В Плана за действие срещу корупцията на българската антикорупционна инициатива *Коалиция 2000* са изброени следните основни дейности:

- **Превантивна дейност** посредством гражданско участие в обсъждането на нормативни документи, включително чрез предоставяне на вземащите решения на данни и анализи за потенциалните опасности за провокиране на корупция.
- **Мобилизиране** ресурсите на гражданското общество в установяването, проследяването и контрола върху проявите на корупция и предпоставките за нея.
- **Мониторинг и оценка** на въздействието на взетите политически решения срещу корупцията и ефективността им.

- **Предоставяне на подходящи инструменти** (основани на данни и анализи), които да информират властовите структури и обществеността за тенденциите и проблемите в борбата срещу корупцията.
- **Стимулиране** чрез адекватна форма на публичност на по-голяма активност на гражданското общество при упражняването на гражданските права за контрол върху дейността на публичната администрация.

В практиката се наблюдават следните форми на гражданско действие:

• **Правозащитни дейности**

Те се упражняват от съответни неправителствени организации в защита на накърнените права на отделни граждани и включват: предоставяне на безплатна юридическа помощ, самостоятелни разследвания във връзка с конкретни случаи, лобиране пред компетентните органи в защита на интересите на пострадалите от корупция, апелиране към наднационални организации и др. Тези дейности се осъществяват от специализирани неправителствени организации и граждански институти, сред които са гражданските наблюдатели и посредниците от типа на местните омбудсмани. За тяхното осъществяване се използват различни конкретни механизми и инструменти: „горещи телефони” против корупцията, организиране на приемни, пощенски кутии и др.

• **Граждански мониторинг**

Този инструмент може да се разглежда в няколко разновидности: социологически проучвания на феномена „корупция”, мониторинг на публичния сектор (държавните институции и местното самоуправление) и медиен мониторинг.

- а) Социологически мониторинг: чрез представителни извадкови изследвания се следят и анализират както динамиката на корупционните действия, така и промените в публичните представи, свързани с корупцията; чрез качествени методи (дълбочинни интервюта, фокус-групи и др.) се изследват представите за корупцията на различни групи от населението.
- б) Мониторингът на публичния сектор: чрез специализираните антикорупционни структури се събират и анализират данни въз основа на постъпилите жалби и сигнали или чрез анализ на т. нар. “сиви зони” на повишен корупционен риск
- в) Медиен мониторинг: той се организира от граждански институции, които събират данни и извършват анализи чрез наблюдение върху средствата за масова информация и корупционните материали в тях.

Антикорупционна група за натиск

Проектът “Антикорупционна група за натиск” на Фондация АКСЕС-София /2001-2002 г./ използва медийни публикации за официално сезиране на прокуратурата за извършени корупционни престъпления. Проектът комбинира гражданския контрол върху правопрिलाгащите органи с партньорството между гражданска група и структура на съдебната власт. По изпратени от групата 57 материала са образувани преписки: по 2 случая има образувани предварителни производства; по

19 случая са образувани предварителни проверки; по 5 случая има издадени постановления за отказ от образуване на предварително производство/преписка и преписките са прекратени; по 7 случая бе установено, че има висящи и просрочени следствени дела.

Сезирането на прокуратурата по проекта се извършва въз основа на резултатите от специализирано медийно наблюдение върху т.нар. “конкретизирана корупция”. Този тип наблюдение включва селекция и анализ на изнесените в медиите конкретни сигнали за корупционни практики.

• Лобиране

Лобистката дейност е много съществена за успеха на антикорупционните усилия. Обект на лобистката дейност най-общо казано е сферата на публичната власт, а нейна цел - предприемането на адекватни мерки за ограничаване на корупционните практики и разширяване прозрачността на този сектор. Това на практика означава, че представители на съответни НПО убеждават представители на различните клонове на централната и местната власт в необходимостта от прокарване на желаните мерки. Следователно лобистката дейност в тясно антикорупционно значение предполага създаването на лобита във властта, които се превръщат в съюзници на гражданското общество в борбата против корупцията.

• Антикорупционни кампании

Това са информационно-образователни кампании от типа „социален маркетинг“, които са насочени към стимулиране на нетърпимост спрямо корупцията. В тяхното осъществяване основна роля играят независимите медии.

Последователното реализиране на коалиционния принцип в контекста на тези кампании предполага установяването на конструктивно взаимодействие в национални рамки: между самите неправителствени организации, между неправителствените организации и държавните институции, между неправителствените организации и представителите на частния бизнес, между институциите на гражданското общество и медиите. В тази връзка трябва да се изтъкне, че публично-частното партньорство в противодействието на корупцията е задължително условие за успеха на всяка национална кампания.

В международен план все по-голяма актуалност за България придобива сътрудничеството със страните от Югоизточна Европа в противоборството на трансграничната престъпност и корупцията, както и с националните агенции и международните организации, посветили се на тази кауза. С други думи гражданските институции са ядрото на антикорупционното движение в национални и наднационални рамки; от тяхната решимост, организационен потенциал и умения зависи до голяма степен успехът на усилията на цялото общество за ограничаване на корупционните практики.

Гражданската борба срещу корупцията използва разнообразни инструменти и форми:

• Информационно-просветителски

Те включват публикации в печата и в научната литература, специализирани предавания по електронните медии, видео- и аудиоклипове, постери, интернет-страница, електронни дискуссионни клубове и др.

• Образователни

Образователни семинари, кръгли маси, „мозъчни атаки”, университетски курсове, лекции в системата на средното образование и др.

• Организационни

Това са преди всичко общински, областни или регионални съвети за борба срещу корупцията и граждански антикорупционни приемни. Инструменти от коалиционен тип са и общественно-политическите форуми с представители на НПО, държавни служители и експерти.

6. Проблеми и предизвикателства пред гражданските организации

Наред с успешните практики третият сектор е изправен и пред някои структурни слабости в антикорупционната дейност:

- Слабата координираност между аналитичните центрове и фондации в сферата на антикорупцията.
- Ограниченият времеви хоризонт на редица антикорупционни проекти, което не допринася за превръщането на тази проблематика в стратегически приоритет на съответните неправителствени организации.
- Недостатъчната координираност между чуждестранните организации, подкрепящи антикорупционни проекти, което пречи на по-ефективното подпомагане на третия сектор и др.

Самият неправителствен сектор продължава да генерира корупционни практики. В българските медии бяха публикувани поредица от материали, в които се съдържат обвинения срещу отделни фондации. В тях се критикува преразпределянето на донорските средства, голяма част от които не се използват за реализиране на целите на съответните проекти.

В тази връзка трябва да се отбележи факта, че някои граждански организации използват своите платформи и декларираните социални цели за лично облагодетелстване на своите членове при минимален обществен ефект от разработваните от тях проекти. Запазва се тенденцията към фасадност в дейностите на някои неправителствени организации, които умело се приспособяват към приоритетите на финансиращите организации и се усъвършенстват в риториката на бюрократичния жаргон при отчитането на иначе твърде скромните си дейности. При недостатъчно ефективен контрол върху изпълнението на съответните проекти от страна на финансиращите организации възникват условия за корупционни злоупотреби в този сектор.

7. Пример за гражданска антикорупционна инициатива:***Коалиция 2000***

Поради широката разпространеност на корупционните практики особено в преходните общества през последните години става все по-очевидно, че успешно противодействие на това явление е възможно единствено чрез широка като социален периметър и дългосрочна като продължителност коалиционна дейност чрез взаимодействие между:

първо, гражданските институции; второ, държавата и политическите субекти; и трето, бизнес общността.

Идеята за антикорупционна коалиция бе възприета в редица национални кампании за прозрачност и граждански контрол в много страни. В България от 1997 г. с подкрепата на редица чуждестранни и международни организации бе лансирана антикорупционната инициатива *Коалиция 2000*. Тя обедини български неправителствени организации, представители на държавни институции и независими експерти. Първият обществено-политически форум през 1998 година утвърди План за действие срещу корупцията, предвиждащ осъществяването на редица реформи във всички области на обществения живот. От 2001 година *Коалиция 2000* е включена като граждански компонент в антикорупционната програма "Отворено управление" на българското правителство и правителството на САЩ.

- Съставителите на Плана за действие срещу корупцията изхождат от убеждението, че именно третият сектор трябва да даде пример за прозрачност и ограничаване на корупционните прояви в самото гражданско общество. При отсъствието на адекватна законова база усилията се насочват предимно към възстановяване и утвърждаване на нравствените стандарти и ценности на организациите с идеална цел. Особен акцент се поставя върху завършването на формационния период на съсловните и браншовите организации и в частност върху изработването и утвърждаването на професионални кодекси на поведение. Тази задача се вписва в антикорупционните усилия, тъй като възраждането на традиционните и формирането на новите съсловни организации и ценностите на професионалната етика, основаваща се на модерните стандарти, са антитеза на корупционното поведение. В тази насока в Плана за действие срещу корупцията се предвижда създаването на съответни механизми за насърчаване на етичността и порицаване на неформалната икономика с характерните за нея противозаконни форми на стопански и извънстопански взаимоотношения. Сред тях са механизмите и мерките за санкциониране на корумпирани членове на съсловни организации.
- Естествено главна предпоставка за успеха на антикорупционните действия е създаването на механизъм на сътрудничество и взаимодействие в тази област между НПО и държавните институции. Самата инициатива *Коалиция 2000* е замислена именно като механизъм за хармонизиране на гражданските интереси и държавната политика при определянето на приоритетите, инструментариума и конкретните мерки в борбата срещу корупцията. Това сътрудничество не е безпроблемно, нещо повече - по дефиниция в него е заложена идеята за постоянен граждански контрол върху сектора на публичните услуги. Най-общо може да се каже, че успешното взаимодействие между двата сектора предполага сериозно, системно и дълготрайно усилие.
- Важна сфера за антикорупционните инициативи и реализиране на публично-частното партньорство е създаването на прозрачна публична власт. В тази връзка определящо значение има реформата на административната сфера, включително чрез въвеждане на съвременни стандарти на достъп до информация в този сектор и приемане на ясни правила на взаимодействие между държавната и общинската администрация, от една страна, и гражданите и техните организации, от друга. Законът за държавния служител, Законът за държавната администрация и други

нормативни документи имат пряко отношение към проблема за разширяване на “видимостта” и засилване на гаранциите против чиновническия произвол.

Друго важно поприще за реализиране на граждански контрол и антикорупционни инициативи е сферата на местното самоуправление. В рамките на *Коалиция 2000* бяха лансирани т. нар. локални инициативи, които са насочени към ограничаване на бюрократичната и т.нар. масова корупция в рамките на общината, към разширяване на прозрачността и отчетността на местната власт.

Локалните антикорупционни инициативи съдържат следните компоненти:

- *Местен мониторинг на корупционните практики (количествени и качествени проучвания на общественото мнение).*
- *Създаване на местни антикорупционни структури (областни, регионални или общински съвети за борба срещу корупцията), включващи представители на неправителствени организации, общинските власти, подразделенията на държавните институции и независими експерти от съответната община и област.*
- *Създаване на приемни, пощенски кутии и „горещ телефон” за антикорупционни сигнали и жалби.*
- *Участие в информационно-образователни кампании против корупцията посредством организиране на пресконференции, публикации в местната и националната преса, телевизионни и радиопредавания, интервюта, разпространяване на постери и др.*

Естествена стъпка в антикорупционните усилия на гражданското общество е институционализацията на гражданския контрол. В това отношение през последните години бяха направени някои стъпки към обществена легитимация на нови граждански институции - местни омбудсмани, граждански наблюдатели, групи за посредничество, експертни групи и др.

- Промяната в обществените представи и нагласи спрямо корупцията е същината на информационно-образователната кампания „Чисто бъдеще” на *Коалиция 2000*. Тя се осъществява като своеобразен социален маркетинг с използване на медиите и други форми на въздействие върху общественото мнение.

ТАБЛИЦА 4.2.19. Дейности на Коалиция 2000 за периода 1999-2003

Дейности на Коалиция 2000	Общо за периода 1999 - 2003 г.
Доклади за оценка на корупцията	4
Обществено-политически форуми	5
Антикорупционни хрестоматии	11
Други публикации на Коалиция 2000	15
Публични дискусии и семинари по въвеждането на институцията омбудсман, международни конференции	22
Публични дискусии по антикорупционни законопроекти, етични кодекси и проекти с антикорупционна насоченост	38
Месечен електронен бюлетин	52
Антикорупционен интернет портал	1
Корупционни индекси – Изследвания на населението	13
Корупционни индекси – Изследвания на бизнес-сектора	7
Корупционни индекси – Изследвания на служители в обществен сектор	3
Изследвания на “скритата икономика” в България	4
Месечен медиен мониторинг	14
Информационни дни	28
Радио излъчвания	35
Телевизионни предавания	5
Бюлетин “Чисто бъдеще”	7
Кръгли маси на местно ниво	75

Литература

1. “Гражданите и местната администрация. Наръчник на обществен посредник (омбудсман).” *Център за социални практики / Сдружение „Подкрепа за местни инициативи”*, 1998, София
 2. ЧИСТО БЪДЕЩЕ. План за действие срещу корупцията. Мониторинг. Индекси за оценка на корупцията, *Коалиция 2000*, 1998, София
 3. Локални инициативи срещу корупцията, *Коалиция 2000 / Център за изследване на демокрацията*, С., 1999, София
 4. Народен защитник. Концепция и законопроект., *Център за изследване на демокрацията*, 1999, София
- <<http://www.anticorruption.bg>> – Български антикорупционен портал
 - <<http://www.transparency.org>> – Трансперънси интернешънъл
 - <<http://www.usaid.org>> – Американска агенция за международно развитие
 - <<http://www.worldbank.org>> – Световна банка

Ключови термини

Трети сектор - това е съвкупността от граждански, неправителствени организации, създадени с идеална цел. Понятието е въведено, за да бъде разграничен този сектор от държавния (публичния) и частния (бизнеса) сектор.

Социален маркетинг - понятието се отнася до всички маркетингови и информационни кампании, които са насочени към популяризирането и утвърждаването на социално-значими ценности и каузи. Отличават се от търговския маркетинг главно поради своята идеална цел.

Публично-частно партньорство - понятието обозначава партньорските взаимоотношения между представители на обществения /публичния/ сектор и на частния сектор за осъществяване на съвместните цели на общественото развитие. В случая терминът “частен сектор” включва и неправителствените организации, частни като статут, но отличаващи се от частния стопански сектор с идеалните цели, които преследват.

Въпроси

1. Защо корупцията е несъвместима с модерната демокрация?
2. Кои са основните насоки на гражданското противодействие срещу корупцията?
3. Реалистично ли е да се премахне изобщо корупцията като явление?
4. Какви са достъпните на гражданските организации дейности за противодействие на корупцията?

Основни тези

1. В демократичните държави гражданските организации са важен фактор в противодействието на корупцията, тъй като формулират гражданските интереси и функционират като коректив на публичната власт. Те са улеснени от обстоятелството, че “сивите зони” на повишен корупционен риск са именно в публичния сектор.
2. Гражданските организации използват широка палитра от дейности за противодействие на корупцията, които включват информационно-образователни кампании, правозащитни дейности, мониторинг и анализ на корупционните практики, изготвяне на препоръки за антикорупционни реформи и т.н.
3. Публично-частното партньорство представлява най-ефикасната форма за осъществяване на антикорупционния потенциал на третия сектор – то отразява съвпадението на интересите и приоритетите на публичния и частния сектор, представлява работен механизъм за решаване на антикорупционни задачи и създава нов тип хоризонтално сътрудничество между експертната общност в държавните и частните структури.